

RAZVOJ PREDUZETNIŠTVA MLADIH - RJEŠENJE ZA SMANJENJE NEZAPOSLENOSTI

DEVELOPMENT OF THE YOUTH ENTREPRENEURSHIP - SOLUTION FOR LOWERING UNEMPLOYMENT RATE

Damir Muhić

SAŽETAK

Preduzetništvo kao djelatnost je usmjerana na pokretanje preduzeća, inovaciju kao i organizaciju samih preduzeća.

Važan segment preduzetništva je sposobnost uvođenja inovacija, korištenje svih raspoloživih resursa i osvajanje novih tržišta proizvodima i uslugama.

Novi poduzetnički poduhvati daju mogućnost ekonomiji jedne države da širi postojeća tržišta i osvaja nova od kojih ovisi ekonomski razvoj i prosperitet što dovodi do smanjenja nezaposlenosti.

Nacionalne ekonomije od preduzetništva očekuju rješenje jednog od najvećih problema sa kojima se susreću zemlje u tranziciji, a to je problem nezaposlenosti.

Bosna i Hercegovina, kao zemlja u tranziciji ima posebno naglašen problem nezaposlenosti mladih što ujedno predstavlja ključne dimenzije problema na domaćem tržištu rada.

Svrha ovog rada je prikazati spomenute dimenzije problema, a posebno analizirati položaj Bosne i Hercegovine u vezi sa nezaposlenošću mladih.

Iskustva europskih država pokazuju da je moguće povećati zaposlenost mladih i to namjenski dizajniranim programima i institucijama koje potiču preduzetništvo mladih.

Programi koje nudi Europska unija daje mogućnost zemljama kandidatima i potencijalnim kandidatima da sudjeluju u programima te na taj način doprinesu razvoju preduzetništva, smanjenju nezaposlenosti i poboljšanju ekonomskog razvoja.

Ključne riječi: preduzetništvo, nezaposlenost mladih, ekonomski razvoj, programi Europske unije

SUMMARY

Entrepreneurship as a activity is focused on starting up companies, innovation, and the core of every company – organization.

A important segment of entrepreneurship is the ability of implementing innovations, maximizing the utility of given recourses and taking over new service and product markets.

National economies expect new entrepreneurs to be the solution to one of the leading problems in transition countries, and that is unemployment.

Considering the high rate of unemployment in Bosnia and Herzegovina, entrepreneurship is seen as the best solutions to decrease this rate, improve the process of economical development and societies prosperity as a whole.

Entrepreneurship allows the freedom of constant movement and innovation, improves the already existing overall situation in the country, as well as being one of the leading recourses of a country.

Bosnia and Herzegovina, as a country in transition, has a growing trend of unemployed young adults. This represents the key difficulties currently present at the domestic job market.

What I would like to highlight in this piece of work is the presentation of these problems, with the main focus pointed towards unemployment of young people within BiH.

As many European countries have shown and proven to us, it is possible to improve the rate of employment with specifically designed programs and institutions which encourage and support young entrepreneurs.

The programs offered by the EU give the participation opportunity to all countries who are members or candidates. This way they are strengthening their positions and helping the growth.

Keywords: entrepreneurship, unemployed young adults, economic growth, EU programs

UVOD

Jedan od najvećih problema mladih (mladi u Bosni i Hercegovini su osobe u dobi od 15 do 30 godina) u BiH jeste nezaposlenost. Statistički podaci ukazuju na to da je stopa nezaposlenosti mladih u većini zemalja, bez obzira da li je riječ o zemljama u tranziciji kao što je Bosna i Hercegovina, zemljama u razvoju ili ekonomski razvijenim zemljama, znatno veća od stope ukupne nezaposlenosti. Ratna dešavanja i ekonomska kriza ostavlja posljedice čije saniranje će trajati još godinama, a najznačajnija posljedica je gubitak radnih mjesta. Problem nezaposlenosti značajno je naglašen u populaciji do 30 godina, stoga Eurostat posebno prati kategoriju nezaposlenosti mladih te analizira sve aspekte ovoga problema.

Internet kao najdostupnija nova tehnologija omogućava brzu izmjenu informacija i globalno povezivanje ljudi, ideja i poslovnih kontakata. Stoga je sektor informacionih i komunikacijskih tehnologija u svijetu prvi iskoristio prednosti start-up inkubatora. U ovom radu detaljnije se ispituju mogućnosti da se model start-up inkubatora primijeni kao jedan opći model za rješavanje problema nezaposlenosti mladih ljudi. Cilj rada je ispitati potpuno novu vrstu infrastrukture koja zahtijeva osiguranje prostornih, tehničkih, savjetodavnih i svih ostalih oblika pomoći koji su mladim ljudima potrebni da

bi od ideje ostvarili uspješan poduzetnički poduhvat.

1. ŠTA JE STARTUP?

Postoji nekoliko definicija šta je startup. U SAD-u startup se definiše kao tehnološka kompanija koja se brzo i lako može skalirati, odnosno to je biznis ideja koja se može pretvoriti u kompaniju kojoj se tržište uglavnom nalazi na internetu i koja u kratkom vremenskom periodu može da se skalira, odnosno da se broj korisnika uvećava stopama koje su oko 30% godišnje.

U Bosni i Hercegovini se pod pojmom startupa smatra bilo koja ideja, opet uglavnom iz svijeta tehnologije, koja može da se pretvori u preduzeće. Potrebno je dodati da startup može da bude i primjena tehnologije u nekim tradicijskim industrijskim granama (poloprivreda ili stočarstvo).

Jedan od ciljeva startupa je da se u kratkom vremenskom periodu pronađu investitori uz čiju podršku će da se izbac prva radna verzija servisa i ostvare prvi kontakti sa potencijalnim značajnim korisnicima. Nakon prve investicije i prve reakcije tržišta, traže se novi investitori kako bi se obezbijedio konstantan brzi rast. Ciklus se završava izlaskom na berzu kada se osnivači uglavnom povlače i prepuštaju kompaniju tržištu. Oni sami se uglavnom okreću novim idejama.

Bitna element start-up projekta su zakonski i institucionalni okvir za brzo pokretanje vlastitog start-up preduzeća. Ukoliko postoje zakonske i druge barijere da se jednostavno, brzo i jeftino pokrene preduzeće- start-up projekt će se teško ili se uopće neće realizirati. Poslovni inkubatori su popularna tema. Naime, inkubatori su poslovni prostori koji su namenjeni za nove poslovne poduhvate i razvoj istih. Cilj inkubatora je da uzme nekog ko ima dobar poslovni model i pomogne mu da se razvije od ideje do početnog proizvoda. Uglavnom inkubatori su vezani oko neke tematske oblasti. Osim samog prostora za rad daju i mentore koji asistiraju članovima, savetujući ih kako da na najbolji način razviju

svoj poslovni model. Inkubatori obično imaju ograničen rok u kojem imate šansu da razvijete svoj biznis nakon čega izlazite iz inkubatora.¹

Obzirom da inkubatori imaju ograničen rok, samim tim imaju i svoje faze razvoja.

Prva faza naziva se i faza sjemena (engl. Seed phase) u kojoj se donosi odluka o osnovanju startup inkubatora i samo definisanje nositelja projekta i modela upravljanja.

Druga faza odnosi se na javnu komunikaciju nositelja starupa sa potencijalnim korisnicima.

U trećoj fazi se okupljaju korisnici i usmjeravaju prema poslovnom sektoru.

Četvrta faza je ujedno i posljednja, u toj fazi se završava inkubator za pojedinačne korisnike.

Akceleratori su na neki način nastavak inkubatora. Oni su poslovni prostori koji primaju one koji su već razvili svoj poslovni model, došli do prvog proizvoda (izašli iz inkubatora) i pomažu im da "ubrzaju" svoj razvoj. To "ubrzanje" se uglavnom svodi na napredni networking, tj. stvaranje veza i kontakata sa većim firmama, kompanijama i pojedincima koji mogu poneti vaše poslovanje na sledeći nivo a do kojih ne biste mogli doći sami u ovoj fazi razvoja svog biznisa.²

2. START UP SCENA U SVIJETU VS. START UP SCENA U BIH

Velike kompanije kao što su Google, Facebook, Apple, eBay, Twitter, Microsoft... su kompanije za koje danas gotovo svako zna i koje se povezuju sa velikim novcem. Nemogućim zvuči da su svi ovi giganti nastali kao ideja nekoliko uglavnom mladih ljudi, u porodičnim garažama, iznajmljenim stanovima, ili jeftinim poslovnim prostorima. Ono što je zajedničko za njih jeste da su u osnovi one sve bile start-up kompanije,

koje danas predstavljaju inspiraciju novim poduzetnicima širom svijeta. Startup scena u Bosni i Hercegovini je nešto drugačija u odnosu na Evropsku i Svjetsku startup scenu. Intenzivniji razvoj startap scene u BiH počeo je tek unazad nekoliko godina. Iako je pojam "startap" i dalje nejasan velikom broju ljudi, razni projekti i investicije polako stvaraju nove firme, pa su i strani fondovi zainteresovani za finansiranje preduzeća u BiH koji tek počinju svoje poslovanje.

Kao centri okupljanja startapa istakli su se Sarajevo, Mostar i Banjaluka, a u posljednje vrijeme i Tuzla. U tim gradovima se formiralo nekoliko većih poslovnih inkubatora i akceleratora, koji su na dobrom putu da razviju startap scenu u BiH. Njihovi programi i susreti koje organizuju pomažu mladim preduzetnicima da razmijene iskustva, kreiraju i razviju svoje biznise. Obzirom na cjelokupnu ekonomsku i političku situaciju u Bosni i Hercegovini problem kod pokretanja nove posla jesu finansijska sredstva koja su neophodna.

Međutim, prednost startup poduzeća je u tome što takva vrsta poslovnog projekta privlači potencijalne investitore te su stabilnija od već uhodanih tvrtki. To znači da imaju veći potencijal razvoja s minimalnim ulaganjima u sve grupe troškova, odnosno zaposlenike, nekretnine i kapital. Ovdje je važno napomenuti i nedostatke ove vrste poslovnih projekata koje se prvenstveno odnose na visok rizik poslovanja, što konkretno znači da je među likvidiranim tvrtkama statistički najveći broj upravo startup tvrtki. To je zato što su za takva poduzeća karakteristični manji iznosi početnog ulaganja, veći rizici i veći potencijalni povrat od investiranja.

Prilikom osnivanja startup kompanije potrebno je infrastrukturna podrška u vidu poslovnih inkubatora koji trebaju predstavljati svakovrsnu podršku poslovanju i rezultatima ovih firmi. Također, lica koja pokreću vlastite start-up firme trebaju imati razvijene preduzetničke vještine potrebne za osnivanje, vođenje i upravljanje novoosnovanom firmom.

¹ <https://www.techrepublic.com/article/accelerators-vs-incubators-what-startups-need-to-know/>

² <http://coworkingsubotica.com/sta-je-razlika-između-inkubatora-akceleratora-coworking-prostora/>

3. NEZAPOSLENOST MLADIH U BIH

Prema podacima Centralne obavještajne agencije (CIA), Bosna i Hercegovina (BiH) ima najveću stopu nezaposlenosti mladih ljudi u svijetu. Centralna obavještajna agencija je početkom augusta tekuće godine objavila podatke o zemljama svijeta poznata kao The World Factbook, riječ je o informacijama koje služe za zvaničnu upotrebu američkih vlasti, a u kojim se nalaze jasne informacije o demografiji, geografiji, komunikaciji, državnim tijelima, privredi i vojnoj strukturi zemalja svijeta.

Vlasti SAD-a su ove godine posebnu pažnju posvetili nezaposlenosti mladih osoba, a mladim osobama se smatraju osobe od 15 do 24 godine. Prema podacima koje je objavila CIA Bosna i Hercegovina je na samom vrhu liste od 134 zemlje svijeta. Naime, prema ovim podacima nezaposlenost mladih iznosi 62,8% (kao relevantni podaci korišteni su podaci iz 2012. godine).

Odmah ispod BiH nalaze se Kosovo i Grčka s 55,3 %, zatim Makedonija s 53,9 %, Španija s 53,2%, Južna Afrika 51,5%, Srbija 51,1 %, Hrvatska 43,1 % i Tunis (42,3 posto).³

Tabela 1. Prikaz nezaposlenosti mladih

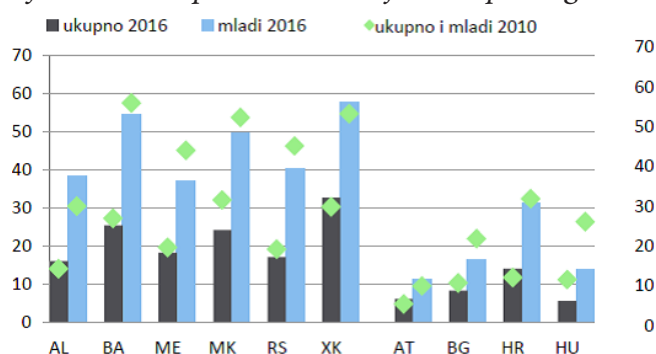
1	Bosnia and Herzegovina	62.8	2012 est.
2	Kosovo	55.3	2012 est.
3	Greece	55.3	2012 est.
4	Macedonia	53.9	2012 est.
5	Spain	53.2	2012 est.
6	South Africa	51.5	2012 est.
7	Serbia	51.1	2012 est.
8	Guyana	46.1	2011 est.
9	Croatia	43.1	2012 est.
10	Tunisia	42.3	2011 est.

Stopa nezaposlenosti mladih u regiji Zapadnog Balkana pala je sa 50,8% kolika je bila 2010. godine na 47,7% u 2015. godini ali je ova stopa i dalje visoka u poređenju sa drugim Evropskim zmljama.

Na visoku stopu nezposlnosti mladih

dodatno utiče to što mladi nemaju radnog iskustva(u Bosni i Hercegovi mladi na svoje prvo radno iskustvo čekaju od 5 do 7 godina) kao i to što se plan i program obazovnih institucija ne stvara kadrove koji odgovaraju potrebama tržišta rada.

Grafikon 1. Nezapolenost u zemljama zapadnog Balkana

Izvor: <http://pubdocs.worldbank.org/en/336041491297229505/170403-Regional-Report-Western-Balkan-Labor-Market-Trends-2017-FINAL.pdf>

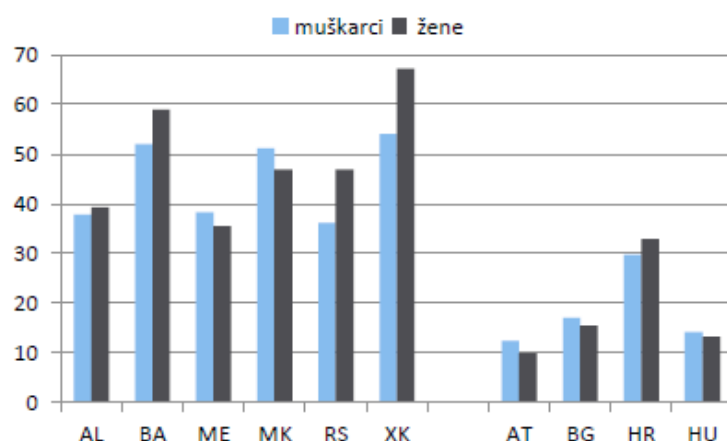
³ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2129rank.html>

Visoke stope od 57,6 % na Kosovu, 54,3 % u Bosni i Hercegovini i blizu 50 % u Makedoniji ukazuju na to da se mladi suočavaju sa prilično kritičnom situacijom na tržištima zapadnog Balkana.

Spolna struktura nezaposlenih je očigledna ali se razlikuje od države do države,

nezaposlenosti je veća kod mladih žena nego kod muškaraca u Srbiji, Bosni i Hercegovini i na Kosovu, što je očigledno i u Hrvatskoj i Albaniji. Stopa nezaposlenosti mladih žena bila je veća od stope nezaposlenosti muškarce tokom perioda 2010-2016 u Crnoj Gori, Makedoniji i zemljama regije.

Grafikon 2. Spolna struktura nezaposlenih u zemljama zapadnog Balkana

Izvor: <http://pubdocs.worldbank.org/en/336041491297229505/170403-Regional-Report-Western-Balkan-Labor-Market-Trends-2017-FINAL.pdf>

4. PERSPEKTIVA RAZVOJA PREDUZETNIŠTVA MLADIH

Poduzetnički inkubatori su organizacije koje pomažu poduzetnicima da se razviju uz mentorsku pomoć, financiranje i uvjete poslovanja. Sistem inkubatora započeo se razvijati 50-ih godina prošlog stoljeća. Prema podacima Nacionalnog udruženja poslovnih inkubatora na svijetu postoji oko 7000 inkubatorak koji podržavaju nove poslove, rastuće kompanije i pomažu razvoju tehnologije. Zanimljivo je da su se mnogi klasični inkubatori vrlo uspješno pretvorili u savremene inkubatore. Značaj inkubatora je da surađuju sa akademskom zajednicom i lokalnom privredom, ali su istovremeno orijentisani na globalno tržište. Za pokretanje bilo kojeg obika startup kompanije neophodna su finansijska sredstva. Kao što je već prethodno navedeno u radu prednost startup poduzeća je u tome što takva vrsta poslovnog projekta privlači potencijalne investitore. Startup projekat je

moguće finansirati na nekoliko načina:

- Fondovi Evropske unije; Za sve startup projekt postoji velika mogućnost ostvarenja izvora financiranja iz nekog od fondova Evropske unije. Uslovi za dobivanje sredstava variraju od programa do programa te je potrebno proučiti uslove svakog programa zasebno. Treba naglasiti da se tu uvijek radi o bespovratnim sredstvima koji služe za sufinansiranje samo dijela investicije, dok ostatak financiraju investitori. Isto tako, važno je istaknuti da se ta bespovratna sredstva isključivo dodjeljuju putem javnih poziva za dostavu prijedloga projekata, a koje raspisuje nadležne institucije
- Neformalni investitori; odnosno poslovni anđeli, su pojedinci koji posjeduju višak novčanih sredstava, relevantno znanje u određenoj grani poslovanje te menadžersko iskustvo. To su najčešće osobe koje su uspješno poslovale u određenoj poslovnoj grani tako da sada

- kapital i stečeno znanje žele uložiti u startup poduzeća koja su im zanimljiva ili nalaze se u istoj grani poslovanja.
- Rizični kapital; U Evropi i svijetu uobičajeno je da se start-up tvrtke financiraju koristeći sredstva rizičnih fondova (engl. private equity). Dakle, fondovi rizičnog kapitala profesionalno su vođene finansijske institucije koje upravljaju zajedničkim kapitalom drugih investitora, a u skladu sa strategijom usmjeravaju ulaganja u pojedine sektore. U tom smislu fondovi rizičnog kapitala spadaju u „formalne oblike financiranja“.
 - Poticaji države; poticaji države za zapošljavanje i samozapošljavanje koji pružaju mogućnost za samozapošljavanje, pokretanje malog biznisa kao i razvoj socijalnog poduzetništva. Primjer: Program Federalnog zavoda za zapošljavanje „Program sufinansiranja samozapošljavanja START UP 2017“
 - Kredit; Među najzastupljenije bankovne usluge ubrajaju se usluge kreditiranja. Kada se govori o finansiranju projekata za mala i srednja preduzeća, upravo su krediti najčešći način povlačenje finansijskih sredstava. Ukoliko se koristi ovaj način finansiranja startupa neophodno je izraditi dobar poslovni plan koji je neophodan za sve faze start up programa ali i važan dokument koji traži banka pri procjeni opravdanosti traženih sredstava.

ZAKLJUČAK

Trend razvoja start-up inkubatora direktno je povezan sa tehnološkom revolucijom koja konstantno zahtijeva nova rješenja u savremenim tehnologijama i postavlja nove zahtjeve pred cjelokupno tržište rada. Start-up inkubator može imati osigurane mentore za pojedine timove mladih kreativnih ljudi, pri čemu mentor mora realno usmjeravati sve aspekte razvoja jedne ideje do ostvarenja privrednih poduhvata. S jedne strane, imamo sve više fondova, organizacija i pojedinaca koji podržavaju domaće startup projekte, a

sa druge državna administrativne procedure još uvijek zaostaje za potrebama tehnoloških kompanija i digitalne ekonomije, pa su online naplata, izvoz, carine i porezi česte stavke na koje usporavaju i ograničavaju domaći startup. Obzirom na cjelokupnu socio- ekonomsku i političku situaciju u BiH kao i na visoku stopu nezaposlenosti startup kompanije ne mogu riješiti problem hronične nezaposlenosti ali mogu itekako smanjiti nezaposlenost te ponuditi tržištu one proizvode i usluge koje nisu dostupne na tržištu. Za uspjeh startup kompanije neophodno je da osnivač da svoj maksimum ali i da iskoristi znanja i veštine iz svih relevantnih oblasti, od tehnologije preko dizajna do marketinga i menadžmenta. Pored svega nabrojanog preporuka je da se start-up inicijative/inkubatori u nastavku povežu s visokoškolskim institucijama, predstavnicima poslovnog sektora i predstavnicima finansijskog sektora te na taj način širi postojeća tržišta i osvaja nova što doprinesu razvoju preduzetništva, smanjenju nezaposlenosti i poboljšanju ekonomskog razvoja.

LITERATURA

- [1] Mirna Jusić / Amar Numanović (2017.) The Excluded Generation, Youth in Southeast Europe
- [2] <https://www.techrepublic.com/article/accelerators-vs-incubators-what-startups-need-to-know/>
- [3] <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2129rank.html>
- [4] http://www.bhas.ba/index.php?option=com_publicacija&view=publicacija_pregled&ids=1&id=2&n=Tr
- [5] <http://pubdocs.worldbank.org/en/336041491297229505/170403-Regional-Report-Western-Balkan-Labor-Market-Trends-2017-FINAL.pdf>
- [6] <http://developmentofpeoples.org/uploads/analysis/analysis1-CISP-ricerche-europe.pdf>